

Кўп Ўлчовли Камбағалликни Ифодаловчи Кўрсаткичларга Янгича Ёндошув

Обид Мамаюнович Пардаев

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги Департамент директорининг
биринчи ўринбосари, PhD.

Аннотация: мақолада кўп ўлчовли камбағалликни аниқлашнинг янги индикаторлари ва уларнинг моҳияти очиқ берилган. Бунда прогнозлаштириш ва макроиктисодий тадқиқотлар институти (ПМТИ), БМТнинг Тараққиёт Дастури (БМТТД), Оксфорд Инсон тараққиёти ва қашшоқлик ташаббуси томонидан ишлаб чиқилган Глобал кўп ўлчовли қашшоқлик индекси каби нуфузли халқаро ташкилотларнинг тавсиялари қиёсий таҳлил қилинган. Булардан келиб чиқиб, мамлакатимизнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда ушбу категорияни ифодаловчи 10 та кўрсаткич танлаб олинган ва улардан амалиётда фойдаланиш тавсия қилинган.

Калит сўзлар: камбағаллик, кўп ўлчовли камбағаллик, кўрсаткичлар, индикаторлар, ишсизлик, таълим сифати, соғлиқни сақлаш, қашшоқлик, бандлик, мавсумий бандлик, ишсизлик.

Пардаев Обид Мамаюнович

Первый заместитель директора департамента Министерства экономики и финансов Республики
Узбекистан, PhD.

НОВЫЙ ПОДХОД К ПОКАЗАТЕЛЯМ МНОГОМЕРНОЙ БЕДНОСТИ

Аннотация: в статье описаны новые показатели определения многомерной бедности и их сущность. При этом были проанализированы рекомендации престижных международных организаций, таких как Институт прогнозирования и макроэкономических исследований (ПМТИ), Программа развития ООН (ПРООН) и Глобальный индекс многомерной бедности, разработанный Оксфордской инициативой по человеческому развитию и бедности. На их основе с учетом специфики нашей страны были выбраны 10 показателей, представляющих данную категорию, и рекомендовано использовать их на практике.

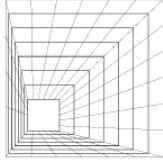
Ключевые слова: бедность, многомерная бедность, показатели, индикаторы, безработица, качество образования, здравоохранение, бедность, занятость, сезонная занятость, безработица.

Obid Mamayunusovich Pardaev

First Deputy Director of the Department of the Ministry of Economy and Finance of the Republic of
Uzbekistan, Ph.D.

A NEW APPROACH TO MULTIDIMENSIONAL POVERTY INDICATORS

Abstract: the article describes new indicators for determining multidimensional poverty and their essence. It analyzed the recommendations of prestigious international organizations such as the Forecasting and Macroeconomic Research Institute (PMTI), the United Nations Development Program (UNDP) and the Global Multidimensional Poverty Index developed by the Oxford Initiative on Human Development and Poverty. Based on them, taking into account the specifics of our country, 10 indicators representing this category were selected, and it was recommended to use them in practice.

Key words: poverty, multidimensional poverty, indicators, unemployment, quality of education, healthcare, poverty, employment, seasonal employment, unemployment.

Таҳлил ва натижалар. Мамлакатимизда камбағалликни қисқартириш борасида катта ишлар амалга оширилмоқда. Бу ҳақда 2024 йил 27 августда Президентимиз “Кўп ўлчовли камбағаллик бўйича глобал мулоқот” халқаро конференцияси иштирокчиларига йўлаган табригида батафсил тўхталиб, қуйидагиларни таъкидлади: “сўнгги уч йилда мамлакатимизда кўмакка муҳтож 3 миллион аҳолининг турмуш шароитини яхшилаб, камбағаллик даражасини 17 фоиздан 11 фоизга туширишга эришдик. Республикаимизда эҳтиёжманд аҳолини қўллаб-қувватлаш бўйича кенг қамровли сиёсатни изчил давом эттириб, келгуси уч йилда камбағаллик даражасини 7 фоизгача пасайтиришни мақсад қилганмиз”¹. Кўриниб турибдики, мамлакатимизда камбағалликни қисқартириш бўйича катта ишлар қилиниши билан бирга катта натижаларга ҳам эришмоқдамиз

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, ушбу масала дунё микёсида ҳам ўта долзарб масалалардан бирига айланган. “Дунёда тахминан 1,2 миллиард одам “кўп ўлчовли қашшоқликда” яшайди. Демак, улар ҳар бир киши учун кунига 1,90 доллардан кам маблағ олади, кўпинча уйларида ҳожатхона ва сув йўқ, шифокорга кўриш ёки ўқиш имкониятидан маҳрум бўлишади”². Ушбу кўрсаткич дунё микёсида қарайдиган бўлсак камбағаллик даражаси 15,0 %ни ($1,2 \cdot 100 / 8,0$) ташкил қилмоқда.

Прогнозлаштириш ва макроиктисодий тадқиқотлар институти (ПМТИ) экспертлари камбағаллик масаласи бўйича аҳоли фикрини ўрганиш натижасида камбағалликни ўлчайдиган индикаторларни аниқлаш имкониятига эга бўлди³. Бундай хулосага келиш учун ПМТИ экспертлари Навоий вилоятида аҳоли ўртасида 300 та хонадонда сўров ўтказди. Шу тариқа аҳолининг камбағаллик ҳақидаги фикрини ўрганилди. Шу асосида Миллий кўп ўлчовли камбағалликнинг мезонларини аниқланди. Натижада қандай кишилар камбағал ҳисобланиши бўйича индикаторлар ишлаб чиқилди. Булар олдинги ишларимизда нашр қилинган эди⁴.

Шу мақолада келтирилган камбағалликни ўлчайдиган индикаторлар “Камбағаллик ва инсон потенциалнинг ривожланиши муаммолари бўйича Оксфорд унверситети ташаббусида Дастурлар ва операциялар бўйича директор сифатида фаолият юритувчи Корин Митчел хоним томиндан ижобий баҳоланди”⁵. Олинган натижалар шуни кўрсатдики, мамлакатимизда камбағалликни ифодаловчи индикаторлар асосан юқорида келтирилган 22 та кўрсаткич билан ифодалаш мумкин экан. Чунки ушбу ҳолат аҳолининг турли қатлам вакиллари учун қайта ҳисобланганда ҳам сақланиб қолган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, кўп ўлчовли камбағаллик тушунчасининг таърифини ишлаб чиқишни мақсад қилдик. **Кўп ўлчовли камбағаллик деганда, аҳолининг муносиб тўлақонли ҳаёт кечириши учун бир қанча имкониятлардан маҳрум бўлган ҳолда яшаши қийин бўлган аҳоли қатлами тушунилади.** Мамлакатимизда Янги Ўзбекистонни шакллантириш стратегиясида айнан камбағалликни қисқартириш масаласига ҳам катта аҳамият бериб келинмоқда. Натижада, Президентимиз юқорида таъкидлаганидек, “сўнгги уч йилда мамлакатимизда

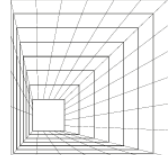
¹ “Кўп ўлчовли камбағаллик бўйича глобал мулоқот” халқаро конференцияси иштирокчиларига Президент Шавкат Мирзиёевнинг табриги. / 27.08.2024. <https://president.uz/uz/lists/view/7502>.

² Более 1,2 млрд человек в мире живут в условиях крайней нищеты. <https://www.un.org/ru/190574#>:

³ <https://xabar.uz/iqtisodiyot/kambagallik-qanday-mezon?ysclid=m0e4wozbw9919266341>

⁴ Мамаюнус Пардаев, Обид Пардаев. Кўп ўлчовли камбағалликни ифодаловчи индикаторлар. // [https://telegra.ph/K%D0%8EP-%D0%8ELCHOVLI-KAMBA%D2%92ALLIKNI-IFODALOVCHI-INDIKATORLAR-08-30-SamTVR-I-MTRK/](https://telegra.ph/K%D0%8EP-%D0%8ELCHOVLI-KAMBA%D2%92ALLIKNI-IFODALOVCHI-INDIKATORLAR-08-30-SamTVR-I-MTRK/2024.08.30). 2024.08.30 632. 8:58.

⁵ <https://xabar.uz/iqtisodiyot/kambagallik-qanday-mezon?ysclid=m0e4wozbw9919266341>.

кўмакка муҳтож 3 миллион аҳолининг турмуш шароитини яхшиланди”⁶. Кўриниб турибдики, мамлакатимизда инсон кадри, уларнинг муносиб яшаши учун тизимли чоратadbирлар амалга оширилмоқда.

Бироқ, шуни инобатга олиш лозимки, “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Тараққиёт Дастури (БМТТД) ва Оксфорд Инсон тараққиёти ва қашшоқлик ташаббуси томонидан ишлаб чиқилган Глобал кўп ўлчовли қашшоқлик индекси ҳар бир инсоннинг аҳолини соғлиқ, таълим ва бойлик билан боғлиқ 10 та кўрсаткич асосида баҳолайди”⁷. Кўриниб турибдики, бу муаммо дунё миқёсида ҳам ўз ечимини қутаётган муаммолардан биридир. БМТТД раҳбари Аҳим Штайнер таъкидлашича “2025 йилгача 100 миллион киши қашшоқликдан қутулиши кутилмоқда”⁸.

Ҳозирги пайтда дунё миқёсида камбағалликнинг кўп турлари мавжуд. Жумладан: “Камбағалларнинг 50 фоиздан ортиғи ёки 593 миллион киши овқат тайёрлаш учун на электр энергиясига, на тоза ёқилғига эга. Камбағалларнинг деярли 40 фоизи ичимлик суви ёки тегишли санитария шароитларига эга эмас. Камбағалларнинг 30 фоиздан ортиғи бир вақтнинг ўзида ҳамма нарсадан маҳрум: етарли озиқ-овқат, тегишли уй-жой, тегишли санитария ва замонавий ошхона ёқилғиси”⁹. Шу туфайли камбағалликка битта ўлчов билан баҳо бериш қийин. Бу эса дунё миқёсида камбағалликни кўп ўлчовли индикаторлар асосида баҳолаш зарурлигини тақозо қилмоқда.

Кўп ўлчовли қашшоқлик индекси (МПИ) БМТТДнинг Инсон тараққиёти бўйича ҳисобот идораси томонидан маҳрумликни уч ўлчов ва 10 кўрсаткич бўйича кузатиб боради ва эълон қилиб боради. Буларга: **соғлиқни сақлаш бўйича 2 та кўрсаткич**: болалар ўлими ва овқатланиш, **таълим соҳаси бўйича** ҳам 2 та кўрсаткич: мактабда ўқиш йиллари, ўқишга кирганлик даражаси ва **турмуш даражаси бўйича 6 та кўрсаткич** билан баҳоланади. Буларга: сув, санитария, электр энергияси, пишириш ёқилғиси, пол, активлар¹⁰.

Бу бўйича яна бошқа қарашлар ҳам бор. Кўп ўлчовли қашшоқлик индекси (МПИ)да қўлланиладиган қашшоқликнинг ўн та кўрсаткичига қуйидагилар киритилган: “болалар ўлими, овқатланиш, мактабда ўқиш йиллари, мактабда қатнашиш, ёқилғи тайёрлаш, канализация, ичимлик суви, электр энергияси, уй-жой ва мулк киради”¹¹. Ушбу кўрсаткичлар умумий фаровонликнинг кўп ўлчовлари бўйича қашшоқлик ва маҳрумликнинг турли жиҳатларини қамраб олади. Буларнинг айримлари бўйича бизда муаммолар камлиги туфайли замон талабидан келиб чиқиб юқоридаги 10 та кўрсаткични танлаб олдик.

Мамлакатимизда ҳам камбағалликни қисқартириш учун қилинган тadbирларни БМТнинг талабидан келиб чиқиб, 10 та индикатор билан ўлчашни мақсадга мувофиқ, деб топдик. Буларга қуйидагиларни киритиш тавсия қилинади. Буларга қуйидагиларни киритиш мумкин. Бу қуйидаги расмда ўз аксини топган (1-расм).

⁶ “Кўп ўлчовли камбағаллик бўйича глобал мулоқот” халқаро конференцияси иштирокчиларига Президент Шавкат Мирзиёевнинг табриги. / 27.08.2024. <https://president.uz/uz/lists/view/7502>.

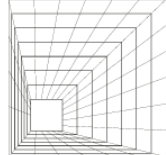
⁷ Боле 1,2 млрд человек в мире живут в условиях крайней нищеты. <https://www.un.org/ru/190574#>.

⁸ Боле 1,2 млрд человек в мире живут в условиях крайней нищеты. <https://www.un.org/ru/190574#>.

⁹ Боле 1,2 млрд человек в мире живут в условиях крайней нищеты. <https://www.un.org/ru/190574#>.

¹⁰ Кўп ўлчовли қашшоқлик индекси.

¹¹ Кўп ўлчовли қашшоқлик индекси: ўлчовлар, ҳисобот, аҳамият ва чекловлар. Интернетда 2023 йил 20 сентябрь куни эълон қилинган.

1-расм. Кўп ўлчовли камбағалликни баҳолайдиган индикаторларнинг ўзаро боғлиқликлари

Расмдан кўриниб турибдики, мамлакатимизнинг ўзига хос хусусиятлари ва бугунги инновацион иқтисодиёт талабларидан келиб чиққан ҳолда кўп ўлчовли камбағалликни баҳолайдиган индикаторларнинг 22 тасидан 10 тасини танлаб олдик. Буларнинг изоҳи 1-жадвалда келтирилган.

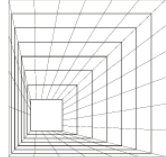
Хулоса ва таклифлар. Хулоса қилиб айтганда, камбағалликни қисқартириш учун олдин унинг аниқ ўлчовларини билиб олиш лозим экан. Сўнгра уларни бирма-бир тўғрилаб камбағалликка барҳам бериш мумк ин. Ушбу ҳолатдан келиб чиқиб бир қанча тавсиялар ишлоаб чиқилди:

Биринчидан, “Кўп ўлчовли камбағаллик” тушунчасининг таърифини иқтисодиётга оид ўқув адабиётларига киритиш мақсадга мувофиқ. Чунки унинг амалий ечимини топиш учун назарий талқинини тўғри англаб олишни тақозо қилади.

Иккинчидан, “Маҳалла еттилиги”га “Кўп ўлчовли камбағаллик” кўрсаткичлари асосида, уни босқичма-босқич камайитириш йўллариини ўргатадиган ўқувларни ташкил қилиш ҳам мақсадга мувоқиқдир.

Учинчидан, мамлакатимизда кўп ўлчовли камбағаллик даражасини баҳолайдиган индикаторларнинг биз тавсия қилган 10 тасини амалиётга жорий қилиш мақсадга мувофиқ, чунки ушбу индикаторлар бевосита ҳозирги шаклланаётган рақамли ва инновацион иқтисодиёт талабларига жавоб беради.

Тўртинчидан, ҳар бир ҳудудда (вилоят ва туманларда) маҳалла кесимида кўпўлчовли камбағалликни қисқартириш бўйича “Йўл харитаси”ни ишлаб чиқиш ва шу асосда тизимли равишда унга эришиш бўйича чора-тадбирларни қўллаш ҳам мақсадга мувофиқдир.

Агар ушбу тавсиялар амалга ошириладиган бўлса, мамлакатимизда “�збекистон - 2030” стратегиясида кўзда тутилган камбағалликни қисқартириш эвазига аҳоли фаровонлигини ошириш бўйича белгиланган даражага эришилиши мумкин бўлади.

Адабиётлар рўйхати

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2024 йил 27 августидаги “Кўп ўлчовли камбағаллик бўйича глобал мулоқот” халқаро конференцияси иштирокчиларига табриги. // <https://president.uz/uz/lists/view/7502>.
2. Более 1,2 млрд человек в мире живут в условиях крайней нищеты. Мақола. <https://www.un.org/ru/190574#>:
3. <https://xabar.uz/iqtisodiyot/kambagallik-qandaymezon?ysclid=m0e4wozbw99-19266341>.
4. Мамаюнус Пардаев, Обид Пардаев. Кўп ўлчовли камбағалликни ифодаловчи индикаторлар. // <https://telegra.ph/K%D0%8EP-%D0%8ELCHOVLI-KAMBA%D2%92ALLIKNI-IFODALOVCHI-INDIKATORLAR-08-30> SamTVR I MTRK/. 2024.08.30 632. 8:58.
5. Кўп ўлчовли қашшоқлик индекси. Маълумотлар интернетдан олинган.
6. Кўп ўлчовли қашшоқлик индекси: ўлчовлар, ҳисобот, аҳамият ва чекловлар. Интернетда 2023 йил 20 сентябрь куни эълон қилинган.